

Fakultativni predmet

Program nastave i učenja od prvog do četvrtog razreda osnovnog odgoja i obrazovanja

Naziv predmeta	ROMSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE
Uloga i značaj predmeta:	Dvojezična nastava romskog jezika sa elementima nacionalne kulture daje temeljna znanja iz jezika, te opšte, jezičke i medijske kulture i književnosti Roma. U isto vrijeme, ova nastava razvija osjećaj ličnog samovrednovanja, te vrednovanja upoznavanja, prihvatanja i afirmisanja maternjeg romskog jezika u procesu obrazovanja, a sve u cilju očuvanja i razvoja maternjeg romskog jezika. Nastava je koncipirana na upoznavanju, njegovanju i afirmisanju jezika i kulture Roma, korištenjem standardnog romskog jezika¹, usmenom i pismenom izražavanju, njegovanju i bogaćenju jezičkog i stilskog izraza, bogaćenju rječnika, upoznavanju učenika sa romskom usmenom baštinom, i uporednom sticanju znanja iz historije i tradicije Roma.
Cilj	Cilj učenja <i>romskog jezika sa elementima nacionalne kulture</i> jeste sticanje znanja o značaju i osobenostima romskog jezika, književnosti i kulture Roma, razvijanje sposobnosti i vještine upotrebe jezika u različitim životnim, svakodnevnim komunikacijskim situacijama, kao i razvijanje svijesti o nacionalnom identitetu i vrednovanju, kako vlastitog kulturnog identiteta i stvaralaštva, tako i drugih naroda u okruženju.
Razred	1-4
Godišnji fond časova	72 časa po razredu

ISHODI	OBLAST / TEMA	SADRŽAJI
Po završenoj temi / oblasti učenik/ca će biti u stanju da:		
-Ima izražen interes za knjigu,		Lektira

¹ Standardizacija romskog jezika (Đurić 2012) je dokument koji sadrži standardizovani romski jezik na osnovi usaglašenih normi za romske zajednice koje žive u regionu bivše Jugoslavije da bi se nastavio rad na institucionalizaciji romskog jezika u obrazovnim nastavnim planovima i programmima (Đurić 2012: 7). U lingvističkoj teoriji 'standardni' pristup jeziku oslanja se na široko prihvaćena pravila koja služe kao norma na određenom geografskom prostoru (Matras i Reershemius 1991: 2, 104).

znanje i čitanje sadržaja koje nudi knjiga. -Zna klasifikovati elemente toka događaja u priči. -Može uočiti važne pojedinosti u književnom tekstu. -Uočava likove i njihove osobine. -Uočava prihvatljivo i neprihvatljivo ponašanje pojedinih likova. -Prepoznaje tok događaja u književnom tekstu. -Uz pomoć nastavnika, u stanju je da sastavlja plan priče. -Prepoznaje dijelove teksta koje govore likovi i one dijelove koje govori pripovedač. -Shvata da priče u nama bude prijatna i neprijatna osećanja. -Doživljaj priče može izraziti riječima, pokretom, crtežom, zvukom. -Zna da je bajka priča o čudesnim nestvarnim likovima i događajima. -Zna da je basna kratka priča u kojoj su glavni likovi životinje, biljke i predmeti. -Pjesmu može analizirati, učiti napamet i recitovati. -Uočava da glumci likove predstavljaju na pozornici. -Teorijske pojmove definiše na nivou prepoznavanja. -Učestvuje u scenskom izvođenju teksta; -Učestvuje u kulurno - umjetničkim manifestacijama -Interpretira zagonetke i poslovice sa određenom tematikom; -Razumije pojmove stih, strofa, basna, bajka, zagonetka, poslovice, narodne umotvorine -Razumije pojmove mjesto i vrijeme vršenja radnje, književni lik	KNJIŽEVNOST	R.R. Jovanović: Rromane čirikljorra- izbor pesama Dečije pesmice-Čhvorendji djilarni 1-4/ Izbor - Bajke, izbor iz: Hedina Tahirović-Sijerčić, <i>Rromane paraiča /Stare romske priče</i> - Popularni i informativni tekstovi: Izbor iz ilustrovanih enciklopedija i dečijih časopisa. Udžbenici: Slikovnica za prvi razred – <i>Karankoči-Koči</i> – Hedina Tahirović-Sijerčić <i>Romska početnica</i> – Hedina Tahirović-Sijerčić Čitanka za 2, 3, 4. razred Radni list za 3 i 4. razred -Razumijevanje i doživljavanje proznog književnog teksta. -O čemu ili o kome se govori u tekstu, tok događaja, glavni događaj. -Određivanje glavnog, najuzbudljivijeg, najljepšeg dela priče (utisak priče). -Osobine likova (prepoznavanje i zauzimanje stava prema liku). -Pjesma: uočavanje i doživljavanje osnovnog raspoloženja u pesmi. -Dramski tekst (predstava): pozorište, publika, pozornica, glumci. Bajka je priča o čudesnim, nestvarnim događajima i likovima (definisanje samo na nivou prepoznavanja) Razlika između bajke i basne. Basna je kratka priča u kojoj su glavni likovi životinje, a ponekad biljke i predmeti. Pouka, pouka basne.
--	--------------------	--

-Može govoriti napamet kraće književne tekstove; -Upoznaje se sa životom i običajima Roma -Upoznaje se sa kulturno-istorijskim naslijeđem Roma. -Upoznaje se sa značajnim ličnostima iz istorije Roma. -Prepoznaje karakteristike romske narodne nošnje (svoje zajednice); -Obilježava praznike i upoređuje sa praznicima drugih naroda u okruženju;		Zagonetke su fraze dvosmislenog ili nejasnog značenja, odnosno vrsta misaono-govorne igre, izražene u vidu metaforičkog-opisnog ili neposrednog često zbunjujućeg pitanja koje zahtijeva odgovor. Poslovice su kratke izreke koje izriču životnu mudrost ili mudru misao, ponekad stilski naglašeno (ironično ili duhovito) ili pjesnički u rimi. Poslovice karakterišu svaki jezik i sve kulture. Nacionalna kultura -Život i običaji Roma. -Praznici i značajni događaji u Roma
-Zna upotrebu velikog slova na početku i tačke na kraju rečenice. -Pravilno piše veliko početno slovo u pisanju vlastitih imena ljudi, u nazivima sela, gradova i naseljenih mjesta. -Piše veliko početno slovo u nazivima praznika.	JEZIK (rječnik, gramatika romskog jezika)	- Razumijevanje pojmova: rečenica, riječ, slog. - Veliko slovo na početku i tačka na kraju rečenice. - Veliko početno slovo u pisanju vlastitih imena ljudi. - Veliko početno slovo u pisanju imena sela i gradova. - Pisanje naziva praznika. - Aspirati kh, th, ph, čh u izgovorenim i napisanim rečima. - Pravilno izgovaranje aspirata.
-Može govoriti u kontinuitetu i služiti se oblicima izražavanja koji su predviđeni programom. -Zna razgovarati sa drugom osobom/osobama, direktno ili telefonom, uz uvažavanje pravila lijepog ponašanja. -Može ispričati priču predstavljenu nizom slika ili jednom slikom (kao slijed događaja). -Može prepričati tekst uz pomoć detaljnih pitanja.	JEZIČKA KULTURA	Vježbe usmenog izražavanja <u>Pričanje:</u> - Situacioni razgovori; - Pričanje događaja predstavljenog nizom slika; <u>Prepričavanje:</u> -Prepričavanje teksta na osnovu detaljnih pitanja. <u>Opisivanje:</u> - Opis predmeta (doživljavanje svim čulima i izražavanje doživljaja riječima); opisivanje kao vježba percepcije i izbora adekvatne riječi kao

-Može napisati priču ispričanu nizom slika ili jednom slikom. -Prepriča priču u pisanoj formi (po nizu slika, po jednoj slici, po detaljnim pitanjima) -Zna napisati čestitku, poruku. -Zna upotrebu člana koji stoji uz imenicu za muški rod, ženski rod i za množinu. -Pravilno piše veliko početno slovo u pisanju vlastitih imena ljudi, u nazivima sela, gradova i naseljenih mesta. -Zna upotrebu prisvojnih i ličnih zamjenica -Piše veliko početno slovo u nazivima praznika. -Pravilno koristi znakove interpunkcije -Prepoznaje pomoćne glagole u tekstu -Prepoznaje imenice u tekstu		oznake. <u>Čestitka:</u> Čestitanje praznika i rođendana (igra uloga, ponašanje, kultura u obraćanju, uvažavanje različitosti, poštovanje drugog). Vježbe pisanog izražavanja <u>Pričanje događaja:</u> - Pisani odgovori na pitanja koja se odnose na sadržaj niza slika; - Dopunjavanje rečenica uzetih iz priče. <u>Prepričavanje teksta:</u> prepričavanje na osnovu detaljnih pitanja(pisani odgovori na pitanja); <u>Pisanje rečenica o dragom predmetu</u> (Koji je to predmet? Kako izgleda? Kakve je boje, veličine i od čega je izrađen?). <u>Pisanje čestitke</u> (pravimo i pišemo čestitku). - Razumijevanje pojmova: rečenica, reč, slog. - Članovi o, i, e - Veliko slovo na početku i tačka na kraju rečenice. - Lične i prisvojne zamjenice, - Veliko početno slovo u pisanju vlastitih imena ljudi. - Veliko početno slovo u pisanju imena sela i gradova. - Pisanje naziva praznika. - Znakovi interpunkcije; - Imenice; - Pomoćni glagoli Priručnici: <i>Standardizacija romskog jezika – Đurić</i> <i>Bosansko-romski i romsko-bosanski rječnik – Tahirović-Sijerčić</i>
-Prepoznaje filmske priče, rado ih gleda i prepričava sadržaj.	MEDIJSKA KULTURA	-Filmske priče za djecu. -Televizijske emisije kao podsticaj i

-Usvojio/la je pojam televizijske emisije i priča o emisijama koje odgovaraju njegovom/njenom interesu i uzrastu. -Rado gleda crtani film i prepričava sadržaj. -Uočava izražajne mogućnosti filma (slika, riječ, muzika, boja, zvuk).		sredstvo za realizaciju svih sadržaja. -Crtani film (nivo prepoznavanja). -Računar (nivo prepoznavanja)
--	--	---

UPUTSTVO ZA OSTVARIVANJE PROGRAMA

U procesu nastave *Romskog jezika sa elementima nacionalne kulture* treba uvažiti osnovnu pedagošku pretpostavku da je učenik u centru obrazovno-radne kreacije, pa stoga nastavnik mora upoznati i uvažavati intelektualno-mentalne i psihološke sposobnosti učenika, kako bi pronašao didaktičku formulu koja će garantovati da će učenici moći da savladaju nove sadržaje.

U nastavnom procesu treba prezentovati pažljivo odabrane jezičko-literarne vrijednosti na zanimljiv način, a koje će učenici bez teškoća usvojiti, jer će im biti potrebne za dalje školovanje, bogaćenje opšte kulture i znanja o životu.

Pored opštih metoda, u savremenoj nastavi jezika i književnosti treba primijeniti i:

- metodu čitanja i rada na tekstu
- metodu razgovora – dijalošku metodu
- metodu izlaganja i objašnjavanja (monološku metodu)
- metodu praktičnog rada – naučno-istraživačku metodu iz oblasti jezika, dijalektologije, uočavanje prozodijskih osobina lokalnoga govora, sakupljanja raznih oblika usmene književnosti, rad na sredstvima medijske tehnologije (prema uzrastu učenika, za svaki razred posebno, od 1-4 razreda).

Potrebno je primijeniti različite oblike rada kao što su: idividualni rad, rad u parovima, rad u grupama, rad sa cijelim odjeljenjem – učenje kroz različite vrste igara, kao što su kvizovi, skečevi, recitacije i slično, kako bi se ponavljanjem i uvježbavanjem savladalo gradivo. Nadalje, u tehnike spadaju:

Pitanja i odgovori - postavljanje pitanja upotrebom upitnih riječi intonacijom

Vježbe - postavljanja pitanja; potvrđan i odričan govor u kraćoj i dužoj formi, intonacija pitanja i intonacija odgovora

Pričanje - o doživljenom, konkretnom, slušanom, viđenom

Opisivanje - okoline i ljudi prema glavnim odrednicama (ko, šta, kada, kako, gdje), izražavanje punom rečenicom

Dijalog - između učenika o poznatom, zajednički doživljenom doživljaju

Prepričavanje - kratkih pripovjedanja, basni, bajki, ličnih doživljaja

Razgovor o osnovnim značenjima tematski jednostavnih narodnih poslovice, odgonetanje zagonetki, pjevanje pjesama

Konstrukcija za verbalnu komunikaciju

Stalna pažnja usmjerena na pravilan izgovor glasova, riječi i oblika, intonaciju rečenice, red riječi u rečenici, zamenu riječi iz drugih jezika riječima iz maternjeg.

Bogaćenje rječnika, imenovanje ljudi, stvari i pojava u sadašnjem, prošlom i budućem vremenu

Nastava romskog jezika, sa elementima nacionalne culture, daje temeljna znanja iz jezika, književnosti i nacionalne culture, te stoga kod učenika treba probuditi interesovanje da čitaju, zapisuju, prikupljaju i sistematizuju leksiku svoga maternjeg jezika, da upoznaju, prihvate i afirmišu romsku kulturu, običaje i način života.

Nastava je koncipirana za upoznavanje, njegovanje i afirmisanje kulture Roma, ovladavanje romskim standardnim jezikom u usmenom i pismenom izražavanju, te njegovanju i bogaćenju jezičkoga i stilsčkoga izraza, bogaćenju rečnika, upoznavanju učenika sa romskom usmenom baštinom, sticanju znanja iz istorije i tradicije Roma.

PLANIRANJE NASTAVE UČENJA

Program nastave i učenja orijentisan je na ishode. Učenje i poučavanje će, umesto na sadržaje, biti usmereno na ishode učenja koji upućuju na to koja će znanja i vještine učenik usvojiti na kraju školske godine. Zato će u središtu nastavnoga procesa biti učenik, a ne nastavni sadržaji. Nastavnici će samostalno, ali i u dogovoru sa učenicima, na osnovu predloženih kriterijuma, smjernica i preporuka, te svoga iskustva, analiza i procjene odabrati kako će i pomoću kojih tekstova i izvora njihovi učenici ostvariti ishode učenja. Učenici će istraživati i otkrivati koristeći prethodno usvojena znanja i iskustva. To omogućava individualizaciju nastave koja će tako biti učinkovitija i zanimljivija.

Savremeni vaspitno-obrazovni proces prepoznatljiv je po usmjerenosti na učenika. Pomoću ishoda učenja prilikom planiranja i programiranja aktivnosti poučavanja i učenja moguće je ostvariti takav pristup. Prednosti primjene ishoda učenja u osnovnom obrazovanju su brojne, vrednujemo ih u odnosu na to šta pružaju učenicima i nastavnicima. Učenicima pomažu da shvate šta je to što se od njih očekuje, doprinose racionalizaciji nastave i učenja i omogućavaju (samo) praćenje napredovanja. Daju im konkretnu predstavu o tome šta treba znati na kraju realizacije određene teme, cjeline, predmeta, razreda, pa i na kraju osnovne škole. Ishodi učenja mogu olakšati i pripreme učenika za pisane i usmene provjere. Predstavljaju osnov za izbor nastavnih sadržaja, što nastavniku daje slobodu da u nastavi koristi različite izvore i da učenike upućuje na to da tragaju za novim izvorima saznanja. Precizno definisani ishodi učenja omogućavaju i lakši izbor nastavnih strategija, metoda i postupaka, čime se olakšava didaktičko-metodičko kreiranje procesa poučavanja i učenja. Osim toga što ishodi učenja impliciraju aktivnosti učenika u nastavi i učenju, njihovom primjenom mogu se definisati zadaci za vrednovanje učeničkog izraza.

DIDAKTIČKO- METODIČKE NAPOMENE

Književnost

Književnost kao područje u nastavnom predmetu ima umjetničke i književnonaučne aspekte. U razrednoj nastavi je težište na umjetničkoj, doživljajnoj komponenti. Ovo područje je u funkciji usavršavanja tehnike čitanja, razumijevanja sadržaja i ostalih segmenata, a u skladu sa zahtjevima programa. Ne bi trebalo zaboraviti da stepen razvijenosti pamćenja, mišljenja, emocionalne zrelosti, kao i stepen lingvističkog razvoja koji utiču na percepciju kao i na recepciju književnog dela. Književno djelo ukupnim bogatstvom i ljepotom djeluje podsticajno

na sve navedene aspekte, posebno na rječnik, jezičke i kulturološke aspekte, senzibilitet i doživljajno- saznavni intezitet u procesu komunikacije sa književnim tekstom. Specifičnosti i karakteristike romske književnosti su neophodnost koju učenici trebaju da savladaju s posebnim naglaskom književnosti o Romima u koju potpadaju djela pisana rukom neroma kao i književnosti Roma u koju potpadaju djela pisana rukom Roma na romskom ili većinskom jeziku. **Književnonaučne aspekte** čine osnovni pojmovi o sadržaju teksta, događaju ili događajima, toku događaja, likovima i njihovim osobinama. Posredovanje nastavnika još uvijek je veoma važno u uspostavljanju komunikacije s tekstom. Pri izboru tekstova uvažavani su sledeći kriterijumi:

Psihološki kriterijum (primjerenost teksta receptivnim mogućnostima učenika od prvog do četvrtog razreda);

Estetski kriterijum (umjetnička vrednost teksta);

Etički kriterijum (afirmacija sistema vrijednosti koji je neprolazan);

Nacionalni kriterijum (poštovanje nacionalnog kriterijuma pri izboru književnih dela)

Gnoseološki kriterijum (koliko književni tekstovi služe kao osnova znanjima o jeziku i književnosti).

Učenici se upoznaju sa nacionalnom kulturom kroz sadržaje iz književnosti, jezika i jezičke kulture, kao i kroz neke izdvojene sadržaje koji su usko povezani sa tradicijom i istorijom Roma.

Jezik kao nastavno područje obuhvata sledeće sadržaje:

Rječnik, gramatiku, ortoepiju i ortografiju. Ove sadržaje dijete usvaja na sadržajima drugih područja nastave romskog jezika sa elementima nacionalne kulture i sadržajima drugih nastavnih predmeta. Još uvijek učenici nisu spremni za usvajanje apstraktnih sadržaja, pa i elementarne pojmove treba zasnivati na komunikaciji, situacionom govornom kontekstu, komunikacijskim tekstovima i zadržati se na nivou prepoznavanja jezičkih sadržaja.

Raznovrsnim vježbama koje mogu imati identičnu polaznu osnovu (sliku, tekst, rečenice, govornu situaciju, film), ali različito usmjerenje: jezičko, stilsko, gramatičko, raditi dalje na poboljšanju govora. U višim razredima će se poboljšati kvalitet govora, čitanje i pisanje.

Sadržaji gramatike su apstraktnog karaktera i kao takve učenici ovog uzrasta ih teže razumiju s obzirom na konkretnost njihovog mišljenja, a pored toga dijete još nije savladalo tečno čitanje. To će biti tako sve do trenutka kada proces čitanja postane automatizovan.

Kultura izražavanja

Sadržaji kulture usmenog i pisanog izražavanja su u funkciji razvoja jezičke pismenosti, kulture komunikacije, kulture komunikacije na usmenom i pisanom nivou. Ovi sadržaji su i u sadržajima svih drugih područja. Vježbama pisanog izražavanja uvijek prethode vježbe usmenog izražavanja. Samo kod uvođenja u situacioni razgovor i upoznavanja pravila telefonskog razgovora ostajemo na nivou usmene komunikacije. Uvijek treba planirati one oblike pismenih vježbi koje su primjereni učenicima od prvog do četvrtog razreda (prepisivanje riječi, rečenica prema slici, pisati čestitku razglednicu, pismo). Također, potrebno je učenike uvesti i u process prevođenja određenih govornih i pisanih segmenata sa bhs jezika na romski prema uzrastu djece odnosno prema razredima u okvirima bilingualne nastave.

Sadržaji medijske kulture

Sadržaj medijske kulture trebalo bi posmatrati u kontekstu sadržaja drugih područja nastave Romskog jezika sa elementima nacionalne kulture i sadržaja drugih nastavnih predmeta, te u

kontekstu života. Ima funkciju pravovremene preventive negativnog uticaja filmskih sadržaja i postepenog osposobljavanja učenika za selektivni pristup sadržajima filma i televizije. Posebno je važno objasniti učenicima da ono što je moguće u crtanom filmu nije moguće i u stvarnom životu. Upoznati učenike sa filmskim sadržajima i audio programima koji se mogu pronaći na romskom jeziku, uputiti ih na istosti ali i na različitosti romskih govora.

Stručni profil i stručna sprema nastavnika

Nastavnici razredne nastave (1-4 razreda) i nastavnici ili profesori jezika i književnosti (5-9) sa dodatnom obukom o jeziku, književnosti i kulturi u romskom kontekstu.

Fakultativni predmet

Program nastave i učenja od petog do devetog razreda osnovnog odgoja i obrazovanja

Naziv predmeta **ROMSKI JEZIK SA ELEMENTIMA NACIONALNE KULTURE**

Uloga i značaj predmeta:	Bilingualna nastava romskog jezika sa elementima nacionalne kulture daje temeljna znanja iz jezika, opšte, jezičke i medijske kulture i književnosti Roma. U isto vrijeme, ova nastava razvija osjećaj samovrednovanja i vrednovanja upoznavanja, prihvatanja i afirmisanja maternjeg romskog jezika u procesu, obrazovanja u cilju očuvanja i razvoja maternjeg romskog jezika.
Cilj	Nastava je koncipirana na upoznavanju, njegovanju i afirmisanju jezika i kulture Roma, korištenjem standardnog romskog jezika ² , usmenom i pismenom izražavanju, njegovanju i bogaćenju jezičkoga i stilskoga izraza, bogaćenju rječnika, upoznavanju učenika sa romskom usmenom baštinom, i uporednom sticanju znanja iz historije i tradicije Roma. Cilj nastave i učenja <i>romskog jezika sa elementima nacionalne kulture</i> jeste sticanje znanja o značaju i osobenostima romskog jezika, književnosti i kulture Roma, kao i razvijanje sposobnosti i vještine upotrebe jezika u različitim životnim, svakodnevnim komunikacijskim situacijama, kao i razvijanje svijesti o nacionalnom identitetu, vrednovanju, kako vlastitog kulturnog identiteta i stvaralaštva, tako i drugih naroda u

² Standardizacija romskog jezika (Đurić 2012) je dokument koji sadrži standardizovani romski jezik na osnovi usaglašenih normi za romske zajednice koje žive u regionu bivše Jugoslavije da bi se nastavio rad na institucionalizaciji romskog jezika u obrazovnim nastavnim planovima i programmima (Đurić 2012: 7). U lingvističkoj teoriji 'standardni' pristup jeziku oslanja se na široko prihvaćena pravila koja služe kao norma na određenom geografskom prostoru (Matras i Reershemius 1991: 2, 104).

	okruženju.
Razred	5-9 razred
Godišnji fond časova	35 časova

ISHODI Po završenoj temi / oblasti učenik će biti u stanju da:	OBLAST / TEMA	SADRŽAJI
-Odredi književne rodove i vrste -Analizira lirsku pesmu (strofa, stih, rima) -Uočava razliku između usmene i umjetničke književnosti -Umije da prepozna osnovno osjećanje pjesme, pripovjetke ili dramske radnje - Umije da prepozna slijed događaja, vrijeme i mesto vršenja radnje -Zna da uoči razlike u karaktenim osobinama likova -Umije da prepozna kompoziciju dramskog teksta (čin, scena, pojava) -Razlikuje baladu od romanse, navodeći karakteristike oba žanra -Umije da prepozna stilske figure -Prepoznaje motive u lirskim pjesmama -Umije da prepriča tok radnje u proznom tekstu i da analizira sadržaj teksta -Razlikuje narodnu od umjetničke bajke -Prepoznaje karakteristike umjetničke bajke Upoznaje se sa životom i običajima Roma	KNJIŽEVNOST	Lektira Hedina Tahirović-Sijerčić - <i>Rom k'o grom</i> - Rasim Sejdić (1942-1981) Pjesnik – <i>Gazisardi Romengi violina</i> - Šemso Avdić, Marko Aladin Sejdić, Ruždija Sejdović; pjesme - izbor - Trifun Dimić - Narodne romske pesme- izbor - Ruždija Sejdović i Jovan Nikolić – <i>Kosovo karusel</i> - Odlomak dramskog teksta - izbor - A. Krasnići: Antologija romske poezije- izbor - Hedina Tahirović-Sijerčić- <i>Rromane pramiča/Romske priče</i> -izbor bajki Hedina Tahirović-Sijerčić: <i>Rade Uhlik – Rromane pramiča/Romske priče (Zbirka I, Zbirka II, Zbirka III, Zbirka IV)</i>; izbor Adaleta Dinasi – <i>Antologija romskih pjesama</i> - R.Uhlik i B. Radičević, Ciganska poezija- izbor - Hedina Tahirović-Sijerčić – <i>Čuj osjeti bol/ Ašun, haćar dukh</i>, izbor pjesama - - Đurić – Izbor pjesama - Ruždija Sejdović – <i>Eremit</i>, izbor Udžbenici: Čitanka za peti, šesti, sedmi, osmi i deveti razred Gramatika sa pravopisom od 5-9 razreda Radna sveska od 5-9 razreda Priručnici: <i>Romani čhib - Posebni osvrti na jezik i kulturu Roma</i> – Tahirović-Sijerčić, izbor tekstova <i>Književnost Roma</i> - Đurić

Upoznaje se sa kulturno-istorijskim nasleđem Roma. Upoznaje se sa značajnim ličnostima iz istorije Roma Upoznaje se sa vjerskim romskim praznicima Upoznaje se sa stradanjima Roma u holokaustu (nivo upoznavanja sa tematikom) Upoznaje se sa elementarnim znanjima o počecima seobe Roma iz Indije		Lirika- Književni termini i pojmovi: pjesnik, pjesma, lirski subjekat Strofa, stih, rima u lirskoj pjesmi Podjela romske lirike (lirske pjesme (ljubavne, svatovske, šaljive, pečalbarske, balade, romanse) Proza – pisac, pripovjedač Motivi, fabula, tok radnje Narodna i umjetnička bajka Drama Književni termini Čin, pojava, scena Nacionalna kultura Udžbenici Istorija Roma I Istorija Roma II Ostvaruje se upoznavanjem i približavanjem istorije Roma kroz epohe kao značajnih ličnosti u različitim oblastima (književnost, istorija, gluma, muzika i dr.) Vjerski praznici Đurđevdan, Aliđun, Bajram, Vasilica, Holokaust Roma Seobe Roma
Prepoznaje sličnosti i razlike među romskim dijalektima Razlikuje standardni romski jezik od dijalekta Prepoznaje podjelu samoglasnika i suglasnika Razlikuje promjenljive I nepromjenljive vrste reči Uočava razliku između pomoćnih i modalnih glagola Zna da uoči rod i broj imenice Pravilno primjenjuje pravopisnu normu standardnog romskog jezika Pravilno primjenjuje pravopisnu normu pisanja velikog slova, interpunkcije Koristi Pravopis romskog	JEZIK (Radni list, Gramatika romskog jezika, pravopis romskog jezika)	Pravilno izgovaranje glasova romskog jezika Rr, X Pravilno izgovaranje riječi, grupa riječi i rečenica, naglasak i intonacija Pomoćni glagol –sem dopunjavati sadašnjim, prošlim i budućim glagolskim vremenima. Upoznavanje sa frekventnim modalnim glagolima šaj, kamav, tromav Pisanje upravnog govora Govorne vježbe (govorne forme) kontinuirani rad na Čitanci. Usvajanje novog leksičkog materijala. Samostalno izražavanje na date teme. Usvajanje obavještajnih, zapovjednih i upitnih rečenica putem intonacije. Sintaksa (podjela rečenica po funkciji i sadržini)

jezika R. Đurića Pravilno izgovara digrafe Pravilno primjenjuje stečeno znanje o podjeli rečenica po funkciji i po sadržini Razlikuje subjekat, objekat i predikat Razlikuje homonime i sinonime u romskom jeziku Razlikuje tematske od atematskih glagola Pravilno upotrebljava povratne glagole Razlikuje refleksne od nepravih glagola Pravilno upotrebljava glagolska vremena Razlikuje padeže Pravilno upotrebljava negaciju Umije da gradi rečenicu uz pomoć odgovarajućih nastavaka Umije da odredi subjekat i predikat u rečenici		Upotreba homonima i sinonima u govoru i književnosti Brojevi, razlomci, grupni brojevi, brojevni izrazi Tematski i atematski glagoli uzajamno povratni glagoli, nepravi i refleksni glagoli vrste prezenta imperfekta aorist, perfekat pluskvamperfekat futur Nezavisni i zavisni padeži padež u rečenici negacija tvorba reči, prefiksi, infiksi podjela rečenica po funkciji i sadržini subjekat i predikat Priručnici: <i>Standardizacija romskog jezika – Đurić</i> <i>Bosansko-romski i romsko-bosanski rječnik – Tahirović-Sijerčić</i> <i>Romani čhib - Posebni osvrti na jezik i kulturu Roma – Tahirović-Sijerčić, izbor tekstova</i> <i>Gramatika romskog jezika – Đurić</i> <i>Pravopis romskog jezika – Đurić</i> <i>Romologija – Đurić – izbor tekstova</i> <i>Izbor tekstova o jeziku - Uhlik</i>
Može koristiti pripovijedanje u 1. i 3. licu, govoriti u kontinuitetu i služiti se oblicima izražavanja koji su predviđeni programom. Zna da izdvoji pasuse iz cjeline. Zna razgovarati s drugom osobom/ osobama ,direktno ili telefonom uz uvažavanje pravila lijepog ponašanja. Može ispričati priču predstavljenu nizom slika ili jednom slikom (kao slijed	JEZIČKA KULTURA	Vježbe usmenog izražavanja Pričanje- situacioni razgovori; pričanje događaja predstavljenog nizom slika; sastavljanje rečenica od zadatih riječi Prepričavanje- prepričavanje teksta na osnovu detaljnih pitanja. Opisivanje: Opis predmeta (doživljavanje svim čulima i izražavanje doživljaja riječima); opisivanje kao vježba percepcije i izbora adekvatnih riječi kao oznake. Opis životinja ili prirodnih pojava. Lični stav o pročitanoj kao i reprodukcija pročitanoj teksta i davanje sopstvenog

događaja). Može prepričati tekst pomoću detaljnih pitanja. Može napisati priču ispričanu nizom slika ili jednom slikom. Prepriča priču u pisanoj formi(po nizu slika, po jednoj slici, po detaljnim pitanjima) Zna napisati čestitku, poruku.		mišljenja o pročitanoj tekstu. Korištenje rječnika prilikom prevođenja Javni nastup kroz prezentaciju sopstvenog teksta Vježbe usmenog izražavanja Pričanje – situacioni razgovori; pričanje događaja predstavljenog nizom slika; sastavljanje rečenica od zadatih riječi Prepričavanje – prepričavanje teksta na osnovu detaljnih pitanja.
Filmske priče za djecu. Televizijske emisije kao podsticaj i sredstvo za realizaciju svih sadržaja. Upotreba računara u cilju istraživanja određenih sadržaja za nastavu	MEDIJSKA KULTURA	Filmske priče Pojam televizijske emisije i pričanje o emisijama koje odgovaraju njihovom interesu i uzrastu. Izražajne mogućnosti filma (slika, riječ, muzika, boja, zvuk).

UPUTSTVO ZA OSTVARIVANJE PROGRAMA

Nastavni program *Romskog jezika sa elementima nacionalne kulture* treba uvažiti osnovnu pedagošku pretpostavku da je učenik u centru obrazovno radne kreacije, pa stoga nastavnik mora upoznati i uvažavati intelektualno-mentalne i psihološke sposobnosti učenika, kako bi pronašao didaktičku formulu koja će garantovati da će učenici moći da savladaju nove sadržaje.

U nastavnom procesu treba na zanimljiv način prezentovati pažljivo odabrane jezičko-literarne vrijednosti koje će učenici bez teškoća usvojiti, jer će im biti potrebne za dalje školovanje, bogaćenje opšte kulture i znanja o životu.

Pored opštih metoda, u savremenoj nastavi jezika i književnosti treba primijeniti i:

- metodu čitanja i rada na tekstu
- metodu razgovora – dijalošku metodu
- metodu izlaganja i objašnjavanja (monološku metodu)
- metodu praktičnog rada – naučno-istraživačku metodu iz oblasti jezika, dijalektologije, uočavanje prozodijskih osobina lokalnoga govora, sakupljanja raznih oblika usmene književnosti, rad na sredstvima medijske tehnologije prema uzrastu učenika, za svaki razred posebno, od 5-9 razreda.

Potrebno je primijeniti različite oblike rada kao što su: rad sa pojedincima, rad u parovima, rad u grupama, rad sa cijelim odjeljenjem – učenje kroz različite vrste igara, kao što su kvizovi, skečevi, recitacije i slično, kako bi se ponavljanjem i uvježbavanjem savladalo gradivo. Pitanja i odgovori – postavljanje pitanja upotrebom upitnih reči intonacijom. Vježbe – postavljanje pitanja, potvrđan i odričan govor u kraćoj i dužoj formi, intonacija pitanja i intonacija odgovora. Pričanje – o doživljenom, konkretnom, slušanom, viđenom. Opisivanje – okoline i ljudi prema glavnim odrednicama (ko, šta, kada, kako, gdje), izražavanje punom rečenicom. Dijalog – između učenika o poznatom, zajednički doživljenom.

Prepričavanje – kratkih priča, bajki, ličnih doživljaja. Razgovor o osnovnim značenjima jednostavnih i prema tematici narodnih poslovice, odgonetanje zagonetki, pjevanje pjesama. Konstrukcija za verbalnu komunikaciju. Stalna pažnja usmjerena na pravilan izgovor riječi iz

maternjeg jezika. Bogaćenje rječnika, imenovanje ljudi, stvari i pojava u sadašnjem, prošlom i budućem vremenu. Upotreba romskog rječnika.

Kod učenika treba probuditi interesovanje da čitaju, zapisuju, prikupljaju i sistematizuju leksiku svoga maternjeg jezika, da upoznaju, prihvate i afirmišu romsku kulturu, običaje i način života. Nastava je koncipirana na upoznavanju, negovanju i afirmisanju kulture Roma, ovladavanju romskim standardnim jezikom u usmenom i pismenom izražavanju, negovanju i bogaćenju jezičkoga i stilsčkoga izraza, bogaćenju rečnika, upoznavanju učenika sa romskom usmenom baštinom, sticanju znanja iz istorije i tradicije Roma.

PLANIRANJE NASTAVE UČENJA

Program nastave i učenja orijentisan je na ishode. Učenje i poučavanje će, umjesto na sadržaje, biti usmjereno na ishode učenja koji upućuju na to koja će znanja i vještine učenik usvojiti na kraju školske godine. Zato će u središtu nastavnoga procesa biti učenik, a ne nastavni sadržaji. Nastavnici će samostalno, ali i u dogovoru sa učenicima, na osnovu predloženih kriterijuma, smjernica i preporuka, te svoga iskustva, analiza i procjene odabrati kako će i pomoću kojih tekstova i izvora njihovi učenici ostvariti ishode učenja. Učenici će istraživati i otkrivati koristeći prethodno usvojena znanja i iskustva. To omogućava individualizaciju nastave koja će tako biti učinkovitija i zanimljivija.

Savremeni vaspitno – obrazovni proces prepoznatljiv je po usmerenosti na učenika. Pomoću ishoda učenja prilikom planiranja i programiranja aktivnosti poučavanja i učenja moguće je ostvariti takav pristup. Prednosti primjene ishoda učenja u osnovnom obrazovanju su brojne, vrednujemo ih u odnosu na to šta pružaju učenicima i nastavnicima. Učenicima pomažu da shvate šta je to što se od njih očekuje, doprinose racionalizaciji nastave i učenja i omogućavaju (samo)praćenje napredovanja. Daju im konkretnu predstavu o tome šta treba znati na kraju realizacije određene teme, cjeline, predmeta, razreda, pa i na kraju osnovne škole. Ishodi učenja mogu olakšati i pripreme učenika za pisane i usmene provjere. Predstavljaju osnov za izbor nastavnih sadržaja, što nastavniku daje slobodu da u nastavi koristi različite izvore i da učenike upućuje na to da tragaju za novim izvorima saznanja. Precizno definisani ishodi učenja omogućavaju i lakši izbor nastavnih strategija, metoda i postupaka, čime se olakšava didaktičko-metodičko kreiranje procesa poučavanja i učenja. Osim toga što ishodi učenja impliciraju aktivnosti učenika u nastavi i učenju, njihovom primenom mogu se definisati zadaci za vrednovanje učeničkog izraza.

DIDAKTIČKO – METODIČKE NAPOMENE

Književnost

Književnost kao područje u nastavnom predmetu ima umjetničke i književnonaučne aspekte. U razrednoj nastavi je težište na umjetničkoj, doživljajnoj komponenti. Ovo područje je u funkciji usavršavanja tehnike čitanja, razumijevanja sadržaja i ostalih segmenata, a u skladu sa zahtjevima programa. Ne bi trebalo zaboraviti da stepen razvijenosti pamćenja, mišljenja, emocionalne zrelosti kao i stepen lingvističkog razvoja utiču na percepciju kao i na recepciju književnog djela. Književno djelo ukupnim bogatstvom i ljepotom djeluje podsticajno na sve navedene aspekte, posebno na rječnik, jezičke i kulturološke aspekte, senzibilitet i doživljajno-saznajni intezitet u procesu komunikacije sa književnim tekstom. Specifičnosti i karakteristike romske književnosti su neophodnost koju učenici trebaju da savladaju s posebnim naglaskom književnosti o Romima u koju potpadaju djela pisana rukom neroma kao i književnosti Roma u koju potpadaju djela pisana rukom Roma na romskom ili većinskom jeziku.

Ishodi vezani za nastavnu oblast književnost zasnovani su na čitanju i književnoj analizi teksta. Razni oblici čitanja su osnovni preduslov da učenici u nastavi stižu saznanja i da se uspješno uvode u svijet književnog djela. Od petog do devetog razreda učenici se podstiču da njeguju doživljajno čitanje, kako bi se postupno uveli u istraživačko čitanje.

Književnonaučne aspekte čine osnovni pojmovi o sadržaju teksta, događaju ili događajima, toku događaja, likovima i njihovim osobinama. Pri izboru tekstova uvažavani su sledeći kriterijumi:

Psihološki kriterijum (primjerenost teksta receptivnim mogućnostima učenika od petog do devetog razreda);

Estetski kriterijum (umjetnička vrednost teksta);

Etički kriterijum (afirmacija sistema vrijednosti koji je neprolazan);

Nacionalni kriterijum (poštovanje nacionalnog kriterijuma pri izboru književnih dela)

Gnoseološki kriterijum (koliko književni tekstovi služe kao osnova znanjima o jeziku i književnosti).

Učenici se upoznaju sa nacionalnom kulturom kroz sadržaje iz književnosti, jezika i jezičke kulture, kao i kroz neke izdvojene sadržaje koji su usko povezani sa tradicijom i istorijom Roma.

Jezik kao nastavno područje obuhvata sledeće sadržaje:

Rječnik, gramatiku, ortoepiju i ortografiju. Ove sadržaje dijete usvaja na sadržajima drugih područja nastave romskog sa elementima nacionalne kulture i sadržajima drugih nastavnih predmeta.

Potrebno je da učitelj sistematski uvježbava gradivo sve dok se ne usvoji. Vježbe moraju biti sastavni činilac obrade nastavnog gradiva, obnavljanja i utvrđivanja znanja.

Učitelj stalno treba da ukazuje na važnost pravilnog govora, koji se njeguje sprovođenjem određenih ortoepskih vežbi. Ortoepske vježbe ne treba realizovati kao posebne nastavne jedinice, već uz odgovarajuće teme iz gramatike; rečenična intonacija može se s jedne strane povezati sa kulturom izražavanja, uvježbavanjem recitovanja pesama i sl. Uz korišćenje audio snimaka, učenike treba navikavati da reprodukuju i usvoje pravilan izgovor, melodiju i dikciju.

Neke ortoepske vežbe mogu se sprovoditi i uz odgovarajuće teme iz književnosti: npr. artikulacija se može vježbati izgovaranjem brzalica, onda kada se one obrađuju kao dio narodnog stvaralaštva; akcenat riječi, tempo, ritam, rečenična intonacija i pauze mogu se vježbati glasnim čitanjem odlomaka iz lektire ili tekstova iz čitanke. Kao ortoepsku vežbu treba sprovoditi i govorenje napamet naučenih odlomaka u stihu i prozi (uz pomoć auditivnih nastavnih sredstava).

Kultura izražavanja

Sadržaji kulture usmenog i pisanog izražavanja su u funkciji razvoja jezičke pismenosti, kulture komunikacije, kulture komunikacije na usmenom i pisanom nivou. Ovi sadržaji su i u sadržajima svih drugih područja. Vježbama pisanog izražavanja uvijek prethode vježbe usmenog izražavanja. Uvijek treba planirati one oblike pismenih vježbi koje su primjereni učenicima od petog do devetog razreda. Okvirni sadržaj oblasti prepričavanja podrazumijeva: priču o doživljajima i o ličnim željama. Preporučene teme za obradu: Šira porodica. Rodbinski odnosi. Autobiografski podaci. Gosti. Jelovnik. Posjete. Moj drug – moja drugarica. Radni dan učenika. Slobodno vrijeme. Interesovanja. Knjiga. TV i radio. Čuvajmo prirodu – životinje i biljke. Vrijeme. Godišnji ciklus u prirodi. Zanimanja i zanati. Najznačajniji romski praznici i manifestacije. Istaknuti Romi u svijetu, dječije novine. Saobraćaj. Sportovi. Upotreba IKT u

nastavi. Planeta Zemlja. Kontinenti. Kuda bih želio/la da putujem. Pjesme, dijalози, mali scenariji, radionice za usavršavanje konverzacije. Strip....

Od učenika se dalje očekuje sastavljanje grupe riječi za određenu temu, a takođe i rečenica od datih reijči. Treba da znaju da iskažu svoje mišljenje i lični stav o pročitanoj tekstu (šta mi se dopalo i zašto), da navedu naziv teksta, autora, glavni lik i njegove osobine.

Upotreba rječnika radi bogaćenja fonda reči, tumačenje značenja riječi u kontekstu. Razvijanje rječnika učenika pomoću didaktičkih jezičkih igara, rebusa, dopunjavanja. Pisanje svog rječnika manje poznatih reči i izraza. Također, potrebno je učenike uvesti i u process prevođenja određenih govornih i pisanih segmenata sa bhs jezika na romski prema uzrastu djece, odnosno prema razredima u okvirima bilingualne nastave i objasniti im različitosti prevoda jezika i kulture. Isto tako, neophodno je objasniti i razloge zbog kojih se nastava romskog jezika odvija bilingualno.

Sadržaji medijske kulture

Sadržaj medijske kulture trebalo bi posmatrati u kontekstu sadržaja drugih područja nastave Romskog jezika sa elementima nacionalne kulture i sadržaja drugih nastavnih predmeta, te u kontekstu života. Ima funkciju pravovremene preventive negativnog uticaja filmskih sadržaja i postepenog osposobljavanja učenika za selektivni pristup sadržajima filma i televizije. Upoznati učenike sa filmskim sadržajima i audio programima koji se mogu pronaći u medijima na romskom jeziku i uputiti ih na istosti ali i na različitosti romskih govora.

Stručni profil i stručna sprema nastavnika

Nastavnici ili profesori jezika i književnosti (5-9) sa dodatnom obukom o jeziku, književnosti, identitetima, historiji i kulturi u romskom kontekstu.